

ВОЛОДИМИР ПОГРЕБНЯК

(Полтава)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ США

Виявлено й узагальнено методичні засади формування полікультурного виховного простору вищого навчального закладу у педагогічній теорії США. Встановлено ефективні методичні засоби педагогічного супроводу процесу формування полікультурного виховного середовища й окреслено перспективні напрями їх практичного втілення у вітчизняній вищій школі.

Ключові слова: *полікультурне виховне середовище вищого навчального закладу, полікультурна підготовка фахівця, культурна ідентичність, інтеграція полікультурного компонента до змісту освіти, педагогічна теорія США.*

Активізація інтеграційних і глобалізаційних процесів, прагнення України до взаємного обміну й узаємозбагачення практично в усіх сферах життя у загальносвітовому масштабі сьогодні потребує відповідних змін вітчизняної освітньої галузі в напрямі втілення полікультурного підходу у підготовці молоді до повноцінної життєдіяльності в умовах широкої міжнародної взаємодії, засвоєння знань і формування практичних умінь і навичок плідної співпраці в інтернаціональному контексті.

Проблеми забезпечення інтернаціоналізації освіти й полікультурного виховання молодого покоління все частіше стають предметом наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, філософії освіти. Зокрема, філософські й методолого-теоретичні основи полікультурності як соціокультурного феномену розкривають Н. Авшенюк, Дж. Бенкс, Дж. Гартлі, О. Гурін, О. Джуринський, С. Драгоєвич, І. Зязюн, Д. Кемпбелл, М. Лещенко, В. Макаєв, З. Малькова, Р. Ніколаєвська, Я. Полякова, Л. Супрунова, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, Г. Хоув та ін. дослідники. Теоретико-методичні проблеми здійснення навчально-виховного процесу в системі середньої та вищої освіти на засадах полікультурності у вітчизняному й зарубіжному педагогічному досвіді розробляються у наукових працях Дж. Аббат-Вона, Е. Ананьян, В. Бойченко, П. Брандера, Дж. Гебріел, Г. Деї, Я. Довгополової, О. Дубасенюк, М. Кангієва, Л. Кравченко, К. Мвонги, О. Моляко, Р. Раджабової, А. Солодкої, Т. Устименко, Дж. Хайварда, А. Чирви й ін. учених. Одночасно, бібліометричний аналіз вітчизняних науково-педагогічних джерел свідчить про незначну кількість цілісних досліджень, присвячених науковій розробці проблеми формування полікультурного виховного середовища вищого навчального закладу як комплексного засобу полікультурної підготовки молоді. У зв'язку з цим, зважаючи на важливість проблеми, її недостатню розробленість у вітчизняній педагогічній науці та наявність перспективних здобутків у цій галузі у зарубіжному педагогічному досвіді, метою дослідження обрано виявлення й узагальнення методичних засад формування полікультурного виховного простору вищого навчального закладу у педагогічній теорії США.

Полікультурне виховне середовище визначаємо як соціально детермінований комплекс умов життєдіяльності, результат формальної й неформальної взаємодії різних культур, який зумовлює особистісний розвиток їх представників [1, с. 56]. Відповідно, полікультурний виховний простір вищої школи – це соціокультурний продукт взаємодії суб'єктів виховання, що репрезентують багатоманітність культур у даному соціальному середовищі (країні, регіоні, місцевості) в окремому вищому навчальному закладі, якою визначається специфіка реалізації завдань навчання, виховання й усебічного розвитку особистості [2, с. 70]. Таким чином, формування й педагогічна підтримка полікультурного виховного середовища у вищому навчальному закладі є важливим чинником і одночасно дієвим засобом полікультурної підготовки молоді до життя у глобалізованому світі.

У зв'язку з цим визнання педагогічним колективом формування полікультурного виховного середовища вищого навчального закладу не тільки окремим, додатковим і складним завданням власної діяльності, але й важливим ресурсом і продуктивним засобом соціального виховання вважаємо важливою передумовою його ефективного створення й розбудови.

На думку В. Паркера, основне завдання формування полікультурного виховного середовища у вищому навчальному закладі полягає у покращенні міжкультурних взаємин і забезпеченні засвоєння студентами знань, ставлення й необхідних умінь активної участі у міжкультурній взаємодії та в індивідуальних, соціальних і громадянських діях, покликаних сприяти справедливості й демократизації суспільства [6, с. 3]. Отже, полікультурне виховне середовище насамперед характеризується не стільки власне полікультурним складом і своєрідністю окремих культур у ньому, скільки взаємним обміном культурним досвідом і гармонійністю відносин між представниками цих культур, спрямованих на загальну демократизацію суспільства. Тому недостатня цілеспрямованість у формуванні полікультурного виховного простору й пов'язані з цим недоліки у полікультурному вихованні молодого покоління безпосередньо призводять до прогалин і вад у громадянському вихованні, у становленні самодостатньої й соціально відповідальної особистості громадянина демократичного суспільства.

Відомий американський дослідник проблем полікультурного виховання як засобу демократизації освіти Дж. Бенкс пропонує п'ять основних методичних вимірів реалізації полікультурного підходу в системі навчання і виховання молодих поколінь.

Інтеграція змісту навчальних дисциплін. Полягає у розширенні використовуваної педагогами інформації про різноманіття культур для пояснення ключових концепцій, теорій, принципів і узагальнень із усіх предметних галузей.

Конструювання знань (змісту освіти). Передбачає допомогу педагога у формуванні розуміння студентами того, як знання накопичуються й узагальнюються, а також того, як культурна своєрідність зумовлює процеси становлення й розвитку досвіду людства.

Подолання стереотипів. Фокусується на проблемі стереотипів у ставленні студентів до питань міжрасових і міжкультурних відносин, перспективних можливостях їх попередження, усунення й позитивної трансформації.

Педагогіка рівних можливостей. Передбачає використання педагогами методів, форм і засобів навчання, які відповідають когнітивним стилям студентів із урахуванням їхніх культурних пріоритетів і походження.

Становлення й піднесення культурного простору навчального закладу. Полягає в організації й реструктуруванні виховного середовища у відповідності до культурної (етнічної, релігійної, субкультурної тощо) ідентичності суб'єктів педагогічного процесу [3, с. 4-6].

Указані методичні підходи інтегрують предметний зміст і педагогічні моделі практичного здійснення навчально-виховного процесу; вони покликані реалізувати принцип полікультурності та демократичні засади забезпечення рівних прав на здобуття якісної освіти. Таким чином, полікультурна спрямованість навчально-виховного процесу є певною альтернативою до його традиційної організації, передбачаючи створення й розбудову полікультурного виховного середовища через специфічне структурування й добір змісту освіти, оновлення методики виховання і навчання та відповідну організацію педагогічного процесу у вищій школі.

Практична діяльність педагогічного колективу вищого навчального закладу з формування полікультурного виховного середовища передбачає втілення полікультурного підходу на кількох взаємозалежних ієрархічних рівнях: (1) *визнання культурного внеску*; (2) *інтеграції*; (3) *трансформації*; (4) *соціальної співучасті* [3].

Підхід визнання культурного внеску. Педагогічний колектив і студентська громада (самоврядні органи, ініціативні групи тощо, детальніше див., наприклад, [1]) у різноманітних формах представляють творчість і культурну, наукову, іншу спадщину відомих особистостей, традиції, звичаї, особливості певної автентичної культури у цілісному педагогічному процесі через навчання, виховання, науководослідницьку й дозвілєву діяльність вишу.

Підхід інтеграції. Передбачає добір та втілення полікультурних матеріалів, ідей і концепцій у змісті наявних навчальних курсів без зміни їх структури. Завдання інтеграції полікультурного змісту полягає в узгодженні загальної спрямованості й тематики окремого начального предмета й можливостей представлення й аналізу соціально значущих проблем полікультурної взаємодії, що в цьому випадку становлять додатковий комплекс засобів унаочнення, прикладу й загальної гуманітаризації змісту освіти у вищому навчальному закладі.

Трансформаційний підхід. Структура змістового наповнення навчальних дисциплін змінюється у відповідності до потреби представити студентам теми, проблеми, концепції і події з різних (культурно диверсифікованих) точок зору.

Підхід соціальної співучасті. Самі студенти обговорюють і приймають рішення з різноманітних питань, які стосуються полікультурності, й залучаються до активної діяльності з їх вирішення. Це можуть бути й творчі аспекти співпраці між культурними громадами, акції соціального спрямування (подолання расизму й дискримінації, попередження сегрегації, виховання толерантності тощо), просвітницькі чи мистецькі заходи з презентації культурних досягнень і спадщини й ін. [3].

Реалізація цих підходів у педагогічному процесі вищого навчального закладу здійснюється на основі практичного втілення конкретних виховних і дидактичних методик, які найчастіше визначають як «культурно чутливі» чи «(полі) культурно доцільні» [4, с. 159]. До них, наприклад, належать узгодження родинної культури і культурного середовища навчального закладу та реалізація полікультурно доцільних методів викладання й виховання. Формування полікультурного виховного середовища вищого навчального закладу через інтеграцію родинної культури до культурного простору вишу спрямовується на пошук і виділення суперечностей і проблем, які вирізняють культурний досвід студентів у сімейному оточенні та взаємостосунки викладачів і студентів у педагогічному процесі вищої школи. Успішне використання полікультурно доцільних методів викладання й виховання забезпечує розвиток у студентів умінь і навичок, необхідних для підвищення їхніх академічних результатів, а також сприяє формуванню полікультурної компетентності й становленню критичного способу мислення («критичної свідомості» [4, с. 162]).

На основі аналізу теоретичних наукових праць і практики реалізації полікультурного підходу у вищій школі Сполучених Штатів К. Мвонга обґрунтувала такі доцільні методичні засоби оптимізації процесу формування полікультурного виховного простору вишу:

- зосередження на інтересах і позитивних якостях студентів;
- переважне використання проблемного підходу у викладанні й розробці творчих завдань для студентів, педагогічний супровід і допомога у подоланні можливих труднощів під час їх виконання через взаємодію викладача і студентів;
- створення й підтримка сприятливої позитивної атмосфери співпраці;
- використання культурної ідентичності й досвіду студентів як засобів виховання і навчання;
- залучення родини й культурних громад до педагогічного процесу;
- забезпечення студентів педагогічним інструментарієм для проведення дослідницько-пошукової діяльності на основі критичного ставлення й аналізу концепцій, теорій, подій і ситуацій;
- перетворення студента з об'єкта діяльності вищої школи на активного суб'єкта власної освіти, виховання і розвитку [5, с. 30-31].

Таким чином, проведене дослідження дало можливість виявити й узагальнити методичні засади розбудови полікультурного виховного середовища вищого навчального закладу у педагогічній теорії США, що охоплюють підходи до забезпечення полікультурної спрямованості змісту освіти (добір та інтеграція наявних і конструювання нових знань на полікультурній основі, реалізація принципу полікультурності у виховній, навчальній, науково-дослідницькій і дозвіллевій діяльності вишу) та педагогічні засоби формування полікультурної компетентності студентської молоді через специфічну організаційну й методичну підтримку навчально-виховного процесу вищої школи (використання культурної ідентичності й досвіду студентів як засобів виховання і навчання, залучення родини й культурних громад до педагогічного процесу й ін.).

Практичне втілення виявлених методичних засад розбудови полікультурного виховного середовища у вітчизняній вищій школі сприятиме формуванню полікультурної компетентності молоді й оптимізації підготовки фахівців до продуктивної життєдіяльності в умовах інтеграції України до європейського та світового співтовариства.

Перспективу подальшої наукової розробки проблеми методичного забезпечення формування полікультурного виховного простору вбачаємо у підготовці з'ясованих ефективних засобів його педагогічного супроводу до впровадження у педагогічний процес вітчизняних вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Погребняк В.* Організаційно-методичні засади педагогічного супроводу полікультурного виховного простору у вищій освіті Канади / *В. Погребняк* // Педагогічні науки : зб. наук. праць Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – 2012. – Вип. 56. – С. 55-61.
2. *Погребняк В.* Формування полікультурного виховного середовища у вищій педагогічній освіті зарубіжних країн / *В. Погребняк* // Педагогічні науки : зб. наук. праць Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – 2012. – Вип. 54. – С. 69-75.
3. *Banks James.* Multicultural Education : Historical Development, Dimension, and Practice / *James Banks* // Handbook of Research on Multicultural Education / [ed. James Banks, Cherry McGee Banks]. – San Francisco, CA : Jossey-Bass, 2004. – P. 3-29.
4. *Ladson-Billings Gloria.* But That's Just Good Teaching! The Case for Culturally Relevant Pedagogy / *Gloria Ladson-Billings* // Theory into Practice. – 1995. – No 34. – P. 159-165.
5. *Mwonga Caroline.* Multicultural Education : New Path Toward Democracy / *Caroline Mwonga* // Re-envisioning Education and Democracy. – 2005. – No 12. – P. 20-36.

6. *Parker Walter C. Teaching Democracy : Unity and Diversity in Public Life / Walter C. Parker.* – New York : Teachers College, 2003. – 144 p.

ВЛАДИМИР ПОГРЕБНЯК

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ
ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОПЫТЕ США

Выявлены и обобщены методические принципы формирования поликультурного воспитательного пространства высшего учебного заведения в педагогической теории США. Установлены эффективные методические средства педагогического сопровождения процесса формирования поликультурной воспитательной среды и очерчены перспективные направления их практического воплощения в отечественной высшей школе.

Ключевые слова: поликультурная воспитательная среда высшего учебного заведения, поликультурная подготовка специалиста, культурная идентичность, интеграция поликультурного компонента к содержанию образования, педагогическая теория США.

VOLODYMYR POGREBNYAK

METHODICAL PRINCIPLES OF FORMING MULTICULTURAL EDUCATIONAL
ENVIRONMENT OF THE HIGHER SCHOOL IN THE PEDAGOGICAL EXPERIENCE
OF THE USA

Methodical principles of forming multicultural educational space of the higher school in the pedagogical theory of the USA are considered and generalized. Multicultural educational environment is exposed as the socially determined complex of conditions of vital functions, the result of formal and informal cooperation of diverse cultures, which predetermines the personal development of their representatives. Multicultural educational space of the higher school is analysed as the sociocultural product of cooperation of subjects of education, which represents the variety of cultures in this social environment (country, region, territory) in separate higher educational establishment, and determines the specific of realization of tasks of educating and comprehensive development of personality. The specific of forming and pedagogical support of multicultural environment in the higher educational establishment is reflected as an important factor and simultaneously effective means of multicultural training of young people in the globalized world.

Effective methodical facilities of pedagogical supplement of the process of forming multicultural educational environment are set and the perspective directions of their practical realisation at home higher school are outlined.

Keywords: multicultural educational environment of the higher school, multicultural training of specialist, cultural identity, integration of multicultural component to contents of education, pedagogical theory of the USA.